Arşiv Dünyası

TÜRK ARŞİVCİLER DERNEĞİ YAYINI

OCAK 2007 • SAYI 9

DEVLET ARŞİVLERİ'NDE YENİDEN YAPILANMANIN 20. YILI

MODERN ARŞİVCİLİĞİN 160. YILI

YİRMİ YILIN ARDINDAN TÜRK ARŞİVCİLİĞİ ÜZERİNE BİR ZİHNİYET TAHLİLİ

KKTC MİLLÎ ARŞİV VE ARAŞTIRMA DAİRESİ'NDE BULUNAN OSMANLICA MALZEMELER

İRÂDE-İ SENİYYELERİN ARKA YÜZÜNDEKİ ATIFLARIN BÂB-I ÂLİ EVRÂK ODASI DEFTERLERİ İLE İZÂH EDİLMESİ

BOĞAZİÇİ'NDE VİYANA MÜZİĞİ

MİLLÎ MÜCADELE'DE ÜSKÜDAR ÖZBEKLER TEKKESİ

KOSOVA İZLENİMLERİ VE KOSOVA ARŞİVİ'NDE OSMANLI TÜRKÇESİ DERSLERİ

ROMANYA İZLENİMLERİ

ERMENİLERİN DOĞU ANADOLU'DA TÜRKLERE UYGULADIĞI SOYKIRIM GERÇEĞİ

FRANSA VE ERMENİ MESELESİ

ERMENİLERİN BAYBURTTA YAPTIKLARI SOYKIRIMLA İLGİLİ CANLI BİR HATIRA

YUSUF VEZİR ÇEMENZEMİNLİ'NİN HAYATI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

PROF. DR. GÉZA DÁVID İLE MÜLÂKAT

HASAN CELAL GÜZEL KONFERANSI

PROF. DR. AZMİ ÖZCAN KONFERANSI

MAHALLÎ KÜÇÜK ESNAFIN KORUNMASINA YÖNELİK BİR BELGE

MEDİNE MÜCAVİRİ BİR CARİYE ESKİSİNİN ŞAŞIRTICI ÜSLUBU

İNGİLİZ AMİRALİ WILLIAM SIDNEY SMITH'İN CEZZAR AHMED PAŞA'YA MEKTUBU

PERİŞAN DURUMDAKİ POSTA VE TELGRAF NEZARETİ ARŞİVİ'NİN DÜZENLENMESİ

ORMAN VE MAADİN VE ZİRAAT NEZÂRETİ'NE EVRAK MAHZENİ YAPTIRILMASI

II. ABDÜLHAMİD TARAFINDAN İNGİLTERE MÜZESİNE HEDİYE EDİLEN KİTAP VE FOTOĞRAFLARA TEŞEKKÜR

BU SAYI

EDİTÖRDEN	2	SİNAN ÇULUK
DERNEĞİMİZ "TÜRK ARŞİVCİLER DERNEĞİ" ADINI ALDI, MİSYONUMUZ VE VİZYONUMUZ	3	HACI HALDUN ŞAHİN
MODERN ARŞİVCİLİĞİN 160. YILI	5	TRT 2 YAYINI
TÜRK ARŞİVCİLİĞİ ÜZERİNE BİR ZİHNİYET TAHLİLİ	9	SİNAN ÇULUK
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (DAGM)	39	DAGM MERKEZ KALİTE YÖNETİM KOORDİNATÖRLÜĞÜ
STANDART DOSYA PLANI	44	SELVET SARAÇ
KKTC MİLLÎ ARŞİV VE ARAŞTIRMA DAİRESİ'NDE BULUNAN OSMANLICA MALZEMENİN TANITIMI	47	FATMA DOĞAÇ
TSK KARŞITLIĞININ TARİHSEL DERİNLİĞİ	49	ORHAN SAKİN
İRÂDE-İ SENİYYELERİN ARKA YÜZÜNDEKİ ATIFLARIN BÂB-I ÂLİ EVRÂK ODASI DEFTERLERİ İLE İZÂH EDİLMESİ	50	MURAT CANDEMİR
BOĞAZİÇİ'NDE VİYANA MÜZİĞİ	53	DR. TALİP MERT
MİLLÎ MÜCADELE'DE ÜSKÜDAR ÖZBEKLER TEKKESİ	56	MEHMET AKİF BAL
KOSOVA İZLENİMLERİ VE KOSOVA ARŞİVİ'NDE OSMANLI TÜRKÇESİ DERSLERİ	58	DR. MUSTAFA KÜÇÜK
ROMANYA İZLENİMLERİ	66	H. YILDIRIM AĞANOĞLU
BASKIN İFTİRA KAMPANYALARI İLE UNUTTURULMAYA ÇALIŞILAN ERMENİLERİN DOĞU ANADOLU'DA TÜRKLERE UYGULADIĞI SOYKIRIM GERÇEĞİ	74	EMİN KUTLUĞ
FRANSA VE ERMENİ MESELESİ	80	DR. RECEP KARACAKAYA
ERMENİLERİN BAYBURTTA YAPTIKLARI SOYKIRIMLA İLGİLİ CANLI BİR HATIRA VE ARŞİV BELGELERİNDEKİ YANSIMASI	83	SÜLEYMAN ATMACA
YUSUF VEZİR ÇEMENZEMİNLİ'NİN HAYATI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	87	SEVİL ABBASLI (İREVANLI)
DİJİTAL ARŞİVLEME İŞLEMİ İÇİN UYGUN TARAYICI SİSTEME NASIL KARAR VERECEĞİZ?	90	TÜRKAN TÜZÜN
PROF. DR. GÉZA DÁVID İLE MÜLÂKAT	94	SİNAN ÇULUK
KONFERANS: "DEVLET ARŞİVLERİNDE YENİDEN YAPILANMANIN YİRMİNCİ YILI. 1987-2007"	97	HASAN CELAL GÜZEL
KONFERANS: "TÜRK ARŞİVCİLİĞİ AÇISINDAN HİNDİSTAN ARŞİVLERİ"	106	PROF. DR. AZMİ ÖZCAN
İBNÜLEMİN'İ VEFATININ ELLİNCİ YILINDA SAYGI İLE ANIYORUZ	111	ARŞİV-DER
MAHALLÎ KÜÇÜK ESNAFIN KORUNMASINA YÖNELİK BİR BELGE	112	HÜSEYİN PARLAK
MEDİNE MÜCAVİRİ BİR CARİYE ESKİSİNİN ŞAŞIRTICI ÜSLUBU	114	SİNAN ÇULUK
İNGİLİZ AMİRALİ WILLIAM SIDNEY SMITH'İN CEZZAR AHMED PAŞA'YA MEKTUBU	116	ABDÜLKADİR ALTIN
PERİŞAN DURUMDAKİ POSTA VE TELGRAF NEZARETİ ARŞİVİ'NİN DÜZENLENMESİ	118	FUAT RECEP
ORMAN VE MAADİN VE ZİRAAT NEZÂRETİ'NE EVRAK MAHZENİ YAPTIRILMASI	120	FUAT RECEP
II. ABDÜLHAMİD TARAFINDAN İNGİLTERE MÜZESİNE HEDİYE EDİLEN KİTAP VE FOTOĞRAFLARA TEŞEKKÜR	122	ALİ TOKÖZ
İSVEÇ UPSALA ÜNİVERSİTESİ İLE KİTAP DEĞİŞİMİNE DAİR BİR BELGE	124	ALİ TOKÖZ
İTALYA HAZİNE-İ EVRAK NAZIRINA NİŞAN TEVCİHİ	126	İLYAS ÖZDEMİR
HAZİNE-İ EVRAK GÖREVLİLERİNE RÜTBE VE NİŞAN TEVCİH EDİLMESİ	128	İLYAS ÖZDEMİR
KİTABİYAT	132	
HABERLER	140	
İKTİBASLAR	148	

ARŞİV DÜNYASI » OCAK 2007 » SAYI 9

Türk Arşivciler Derneği adına sahibi
H. HALDUN ŞAHİN

Editör
SİNAN ÇULUK
sinanculuk@mynet.com

Yayın Kurulu
KEMAL GURULKAN, HAKKI İNCEBAY, DR. MUSTAFA KÜÇÜK, ORHAN SAKİN, SİNAN SATAR, MUSTAFA SERİN, AYHAN ÖZYURT

Mali Sorumlu
MEHMET SELVİTOP

Teknik Danışman
NİZAMETTİN OĞUZ

Tasarım
MUHAMMED NUR ANBARLI
mna@pointgraf.com

Baskı Hazırlık
Pointgraf

Baskı
Plato Basım
0212_549 5624
info@platobasim.com

Mart 2007

İdare Merkezi
Ticarethane Sk., Gülegüle Ap. 46/4
Cağaloğlu 34410 İstanbul
Tel: 0212_512 0684
www.arsivder.org.tr

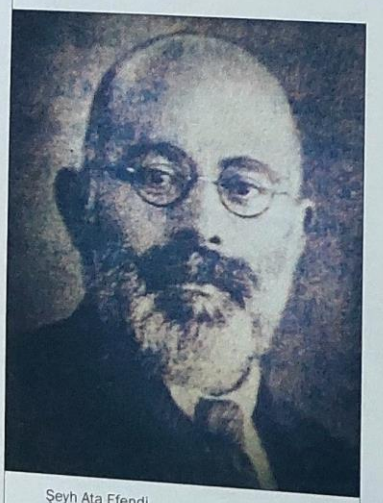
Arşiv Dünyası yerel süreli ücretsiz bir yayındır. Ocak-Haziran periyodunda çıkar. Bütün yayın hakkı Türk Arşivciler Derneği'ne aittir. Dergide çıkan yazılar kaynak gösterilerek iktibas edilebilir. Yayınlanan yazı, ilan ve reklamların fikrî, hukukî sorumluluğu sahiplerine aittir.

MİLLİ MÜCADELE'DE ÜSKÜDAR ÖZBEKLER TEKKESİ

MEHMET AKİF BAL

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Harbi'nden mağlup çıkması, Türk milletini çok sıkıntılı durumlarla karşı karşıya bıraktı. 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi'nin, Osmanlı ordusunun dağıtılmasına ve silahlarına el konulmasına yönelik maddeleri büyük felaketlere yol açtı ancak, bir taraftan da milli direnişin ortaya çıkmasına ve bu direnişin ne şekilde ve nasıl yapılacağının belirlenmesine de etki etti. Bu etki, direnişin ilk başlarda daha çok sivil bir şekilde yapılacağını ve bunun sivil kuruluşlarca yürütüleceğine kapı açtı. İşte bu sivil direniş, Kuva-yı Milliye adıyla belirdi.

Milli Mücadele döneminde Kuvay-ı Milliye'ye gizlice veya açıktan destek veren çok sayıdaki resmi ve sivil kuruluştan birisi de, İstanbul'un en eski manevi ocaklarından olan İstanbul Üsküdar Sultantepe'deki Özbekler Tekkesi idi. Özbekler Tekkesi'nin kuruluş tarihi, padişah III. Mustafa zamanlarına kadar götürülürken, bazı kaynaklarda ise Padişah II. Mahmud zamanı olarak kabul edilmektedir. Tekkenin kurucuları Türkistan'dan gelen Türklerdi[1]. Bu dergahın Mütareke dönemindeki şeyhi, hukuk öğrenimi görmüş ve İstanbul Hukuk Fakültesi'nde öğretmenlik yapmış, Milli Mücadele'nin adsız kahramanlarından Şeyh Ata Efendi (1883-1936) idi[2].

Şeyh Ata Efendi

Şeyh Ata Efendi ve tekke mensupları, İstanbul'da Mütareke'den hemen sonra kurulmuş olan ve Anadolu'nun işgalden kurtarılmasına yönelik çalışan gizli Karakol Cemiyeti ile temasa geçti[3]. Bu temaslar neticesinde Özbekler Tekkesi, İttihatçıların yönetimindeki Karakol Cemiyeti'nin İstanbul ve Anadolu arasındaki faaliyetlerini gerçekleştirirken kullandığı gizli merkez haline geldi. İşgal kuvvetlerinin ilk başlarda tekke, mescit ve camilerden fazla şüphelenmemeleri, böyle hareket edilmesini gerektirmişti. Mondros Mütarekesi'ne göre İtilaf Devletleri'nin Osmanlı ordusundan aldıkları silahları İstanbul'da depolaması ve Osmanlı Devleti'ne ait silah depolarının üçte birlik kısmının ise İstanbul'da bulunması, Özbekler Tekkesi vasıtasıyla Anadolu silah kaçırılmasını çok lüzumlu hale getirmişti. Bu sebeple, çevrelerine gündüz ümit telkinleri yapan ancak gece silahlanan Özbekler Tekkesi mensupları, Üsküdar Nakkaş Karakolu'ndan tekkeye kadar olan yolları tutar, gelen silah ve cephaneler tekkeye taşır ve oradan Karakol Cemiyeti'nin fedaileri eliyle Büyük Çamlıca'nın arkasından dolanarak Libadiye'deki göz doktoru Esat (Işık) Paşa'nın çiftliğine aktarılmak üzere, Kısıklı imamı Nuri Hoca'nın Libadiye'deki evinin yanındaki mezarlığın içine saklarlardı. Daha sonra bu silah ve cephane, münasip zamanlarda tomruk taşıyan arabaların alt bölümüne yerleştirilerek Alemdağı'nda gizli karargah kuran milli kuvvetlere iletilirdi[4]. Özbekler Tekkesi'nden başlayan ve Anadolu'ya insan ve silah kaçırılan gizli yol, Üsküdar'dan Merdiven Köyü'ne ve Kurna Köyü'nden Tepeviran'a, Köseler'e, Kırcali'ye, Sakallar'dan Ulupınar'a, Çalıköyü'nden Demirciler'e, Şabanlar'a, Arifiye, Çarcama ve Lefke'ye doğru uzanarak, Bolu'dan Ankara'ya gitmekteydi[5].

Tekke şeyhi Şeyh Ata Efen-

1 M. Baha TANMAN, "Özbekler Tekkesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C. 6, İstanbul 1994, s. 199-202.

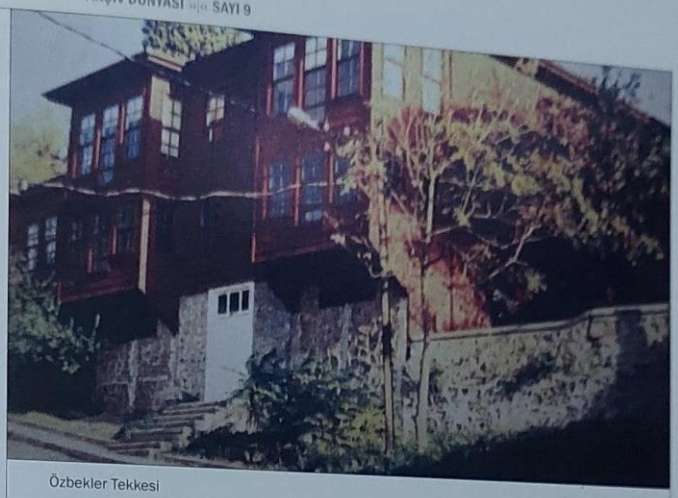
2 Mustafa ÖZDAMAR, Dersaadet Dergahları, İstanbul 1994, s. 227.

3 Rıza YALKIN, "Rahmetli Şeyh Ata", Tarih Hazinesi, S. 5, İstanbul 1951, s. 217, 218. Mehmet Akif BAL, Milli Mücadele'nin Başlangıcında İttihatçıların Rolü (İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2001, s. 132.

4 Mustafa KARA, Tekkeler ve Zaviyeler, İstanbul 1990, s. 215, 216.

5 Enver Behnan ŞAPOLYO, Kuva-yı Milliye Tarihi, Ankara 1937, s. 19.

di, gündüzleri Üsküdar'ın çarşı ve kahvelerinde dolaşıp, tespit edilmiş parola ile Anadolu'ya kaçacak kimseleri bulup dergaha toplardı. Sonra da bunları onbeşer, yirmişer kişilik kafileler haline koyup, gerekli emniyet tedbirlerini aldıktan sonra, Çamlıca'nın eteklerinden işgal mıntıkası dışına çıkarırdı. Şeyh Ata, hergün Üsküdar'da dolaşırken kurduğu şebeke vasıtasıyla çeşitli haber de toplardı. Silahların ve cephanelerin Tekke'ye büyük bir sükunetle ve hemen Üsküdar Meydanı'nda bulunan Nakkaşi Karakolu'nu işgal etmiş bulunan İtalyan jandarmalarının dikkatlerini çekmeden taşınmasını temin etti[6]. Şeyh Ata Efendi'nin liderliğinde çalışan Özbekler Tekkesi mensupları, Türk Milli Mücadelesi'nin önde gelenlerinin Anadolu'ya geçişine de yardımcı oldu. Tekke yoluyla Anadolu'ya geçmek isteyenler tekkeye vardıklarında; "Beni İsa yolladı[7]" parolasını söyleyerek tekkeye girmişti. Paroladaki "İsa", Karakol Cemiyeti'nin askeri kanadına idare eden Albay Galatalı Şevket'in[8] kod adıydı. Maltepe'de bulunan Karakol Cemiyeti liderlerinden Yenibahçeli Şükrü Bey ise, Özbekler Tekkesi aracılığıyla milli kuvvetlerin yanına gelenleri İzmit'teki Kuva-yı Milliye komutanı Dayı Mesud'a gönderdi ve o da gelenleri Ankara'ya yolladı[9]. Tekke aracılığıyla bu hat üzerinden ilk planda, Meclis-i Mebusan (Osmanlı Parlamentosu) Reisi Celaleddin Arif Bey, Yozgat mebusu İsmail Fazıl (CEBESOY), Kocaeli mebusu İbrahim Süreyya (YİĞİT) Bey, Halide Edip (ADIVAR) Hanım, Doktor Adnan (ADIVAR) Bey, Manisa mebusu Reşid (Çerkez Ethem'in ağabeyi) ve Nuri Bey, Keskinli Rıza Bey, eski subaylardan Mavanoğlu Nevres Bey, Cami (BAYKURT) Bey, Binbaşı Saffet Bey'le birlikte İsmet (İNÖNÜ) Bey, Abbas takma adlı Yunus (NADİ) Bey, İzmit mebusu Sırrı (BELLİOĞLU) Bey, Trabzon mebusu Hüsrev (GEREDE) Bey, Enver Paşa'nın eniştesi Kazım (ORBAY) Bey, Naim Cevat, Besalet, Kurmay Yarbay Seyfi (DÜZGÖREN) Bey

Özbekler Tekkesi

gibi Milli Mücadele yanlısı önemli kişiler Anadolu'ya geçti[10]. İstiklal Marşı şairi Mehmet Akif (ERSOY) Bey[11] ve Mareşal Fevzi ÇAKMAK Paşa da tekke yoluyla Anadolu'ya geçen diğer ünlülerdendi[12].

Tüm bu faaliyetler yanında tekke, yaralı ve hasta Kuva-yı Milliyecilerin tedavilerinin yapıldığı bir hastahane özelliği de taşıdı. Rum ve Ermeni eşkiyalarıyla çarpışırken veya düşman işgali altındaki cephane depolarını basarken yaralanan Kuva-yı Milliyeciler burada yatırıldı ve gizlice gelen doktorlarca tedavi edildi[13]. Hastane özelliği yanında, Özbekler Tekkesi bir posta merkezi gibi de çalıştı. İstanbul'dan Anadolu'ya, Anadolu'dan İstanbul'a en emniyetli haberler bu kanaldan ulaştı. Bilhassa Anadolu'ya kaçmış bulunan mücahitlerin İstanbul'daki aileleriyle irtibatları en ziyade bu posta yolu vasıtasıyla temin edildi[14]. Tekkede yapılan çalışmalar bir müddet sonra işgalci İngilizlerin gözünden kaçmadı. İngilizler bu menzil (yol) teşkilatını haber alınca, 4 Nisan 1920'de İzmit'in kuzeyinden ve üç koldan tekkeye taarruza başladı. İngilizlerin yaptığı baskınlar, Özbekler Tekkesi'nin çalışmalarını büyük ölçüde engelledi. Bunun üzerine başta tekke şeyhi Ata Efendi olmak üzere tekkede bulunanlar Ankara'ya gitti[15]. Şeyh Ata Efendi daha sonraları, Mustafa Kemal Paşa'yı temsilen Enver Paşa'yla görüşmek üzere Türkistan'a gönderildi[16].

Özbekler Tekkesi, Milli Mücadele'den sonra uzun bir süre bir kültür merkezi olarak yaşamını sürdürdü ve dönemin başlıca tasavvuf müziği ustalarını misafir etti. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra çıkarılan tekke ve zaviyeler kanununa rağmen, bir tek bu tekkeye dokunulmadı. Türk kültür tarihi (Ebru sanatının Anadolu'ya girdiği merkezdir) ve Milli Mücadele için büyük birçok fonksiyonu gerçekleştiren tekke, yakın zamanlara kadar maalesef büyük bir ihmal ve bakımsızlık içinde bırakıldı. 1752 tarihinden 1983 tarihine kadar geçen zaman içinde birçok tamirat görmüş olan tekkenin en geniş kapsamlı restorasyonu, Şeyh Hezarfen Ethem Efendi'nin torunlarından Ahmet ERTEGÜN[17] ile kardeşi Nasuhi ERTEGÜN'ün maddi manevi desteği ile gerçekleştirildi ve 1983 yılında yüksek mimar Cengiz Bektaş'ın denetimiyle[18] bugünkü şeklini aldı. Bugün içerisinde, Şeyh Necmeddin Efendi'nin küçük oğlu ve Şeyh Ata Efendi'nin yeğeni olan Ethem Özbekkangay'ın ailesiyle birlikte oturduğu tekke, Münir Ertegün Tarih Araştırma Vakfı'nın himayesinde bulunmaktadır

6 Kadir MISIROĞLU, Kurtuluş Savaşı'nda Sarıklı Mücahitler, İstanbul 1993, s. 256.

7 Halide Edip ADIVAR, Türkün Ateşle İmtihanı, İstanbul 1962, s. 57.

8 Hasene ILGAZ, "Karakol Cemiyeti", Tarih ve Edebiyat Mecmuası, S. 1, İstanbul 1981, s. 13.

9 ŞAPOLYO, a.g.e., s. 126.

10 Adnan SOFUOĞLU, Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu, Ankara 1994, s. 320, 321.

11 MISIROĞLU, a.g.e., s. 256. ÖZDAMAR, a.g.e., s. 229

12 Recep ÇELİK, Milli Mücadele'de Din Adamları, C. I, İstanbul 1999, s. 328.

13 KARA, a.g.e., s. 216.

14 MISIROĞLU, a.g.e., s. 256.

15 SOFUOĞLU, a.g.e., s. 320.

16 TANMAN, a.g.m., s. 200.

17 Ahmet ERTEGÜN, müzik tarihinin en büyük şirketlerinden biri olan ve merkezi ABD'de bulunan Atlantic Records'un sahibi iken 14 Aralık 2006 tarihinde Amerika'da vefat emiş, cenazesi İstanbul'a getirilerek tekkenin haziresine defnedilmiştir.

18 TANMAN, a.g.m., s. 200.